

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

AGRONOMSKI FAKULTET

Klara Majdandžić

**KREIRANJE POLITIKA USMJERENIH
PREMA MLADIMA I ŽENAMA U
RURALNOM PROSTORU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2015. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

AGRONOMSKI FAKULTET

Diplomski studij – Agrobiznis i ruralni razvitak

Klara Majdandžić

**KREIRANJE POLITIKA USMJERENIH
PREMA MLADIMA I ŽENAMA U
RURALNOM PROSTORU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Ramona Franić

Neposredni voditelj: Tihana Ljubaj, mag.ing.agr.

Zagreb, 2015. godina

Ovaj diplomski rad je ocijenjen i obranjen dana _____ s ocjenom _____
pred Povjerenstvom u sastavu:

1. Prof. dr. sc. Ramona Franić _____

2. Doc.dr.sc.Nataša Bokan _____

3. Doc.dr.sc. Mario Njavro _____

SAŽETAK

Zbog trenda depopulacije sve više mladih osoba napušta ruralna područja. Cilj rada je ustanoviti razloge odlaska mladih i žena te kroz elemente kreiranja projekata (primjeri dobre prakse) utvrditi smjernice za kreiranje politika. U radu je analizirana problematika vezana uz odlazak mladih i žena iz ruralnih područja Republike Hrvatske te je pružen osvrt na smjernice potrebne za kreiranje politike kojom bi se utjecalo na sprječavanje odlaska mladih i žena. Uspjeh koji ostvaruju projekti mreže WECF ovisi o poštivanju i implementiranju elemenata kreiranja politike bitnih za ostvarivanje rezultata na korist društvene zajednice.

Ključne riječi: odlazak mladih i žena, politika, WECF

ABSTRACT

Due to the trend of depopulation more young people are leaving rural areas. The paper aims to establish the reasons for the departure of young people and women and through the elements of creating projects (best practice examples) to set out guidelines for creating policies. The paper analyzes the problems related to the departure of young people and women from rural areas of the Croatian Republic and provides an overview of the guidelines for creating policies that would affect the prevention of young people and women departure. The success of the investment projects of WECF network depends on respect and implementation of elements of the policy-making essential to achieve results for the benefit of the community.

Key words: departure of young people and women, policy, WECF

SADRŽAJ

1. UVOD I CILJ RADA	1
2. METODOLOGIJA	3
3. MLADI I ŽENE U RURALNOM PROSTORU RH	4
3.1. Pregled dosadašnjih istraživanja	6
4. POLITIKA RH PREMA MLADIMA I ŽENAMA U RURALNOM PROSTORU	10
4.1. Politike prema mladima u Hrvatskoj	10
4.2. Politike prema ženama	14
5. KAKO OSIGURATI USPJEŠNOST PROJEKATA	17
6. ZAKLJUČAK	21
7. POPIS LITERATURE	24
8. O AUTORICI	27

1. UVOD I CILJ RADA

Zemljopisno, Hrvatska obuhvaća prostor koji se proteže od Panonske nizine preko uskog područja Dinarskog gorja do obale Jadranskog mora. Prostor Hrvatske nije ravnomjerno naseljen, a proces deruralizacije¹ tu razliku sve više povećava. U posljednjih 50 godina se javio i nepovoljni trend senilizacije² u ukupnom stanovništvu određenog područja.

Ruralni prostor predstavlja ona područja u kojima gospodarski prevladavaju poljoprivredne djelatnosti i šumarstvo, te seoska naselja s nerazvijenom komunalnom i drugom infrastrukturom. Statistički gledano oko 90% ukupnog nacionalnog teritorija u Hrvatskoj predstavlja ruralni prostor gdje živi približno 40% ukupnog hrvatskog stanovništva (Ministarstvo poljoprivrede, 2014). Hrvatska kao zemlja pokazuje visok stupanj ruralnosti, međutim taj prostor nije ravnomjerno naseljen. Izražen trend depopulacije³ ruralnog prostora, najviše vidljiv kod mlađih, obrazovanih i nezaposlenih, nameće pitanje kako zadržati mlade u ruralnom prostoru. Općenito stanje osnovnih objekata društvene i fizičke infrastrukture u ruralnim područjima je nedovoljno da podupre potrebe ruralnih sredina i ukoliko se ne poboljša bit će i dalje čimbenik u napuštanju ruralnih sredina i nedostatka socijalne uključenosti (Ministarstvo poljoprivrede, 2014).

Službene politike ruralnog razvoja nude mjere, poput zapošljavanja, kojima se osigurava egzistencija za mlade. Mreža "Women in Europe for a Common Future" (WECF) obuhvaća projekte, koji su između ostalog, usmjereni na sigurnost hrane i održivi razvoj ruralnih krajeva. WECF je kao zaklada osnovana u Nizozemskoj 1994. godine na inicijativu žena sudionica konferencija UN-a „Naša zajednička budućnost“. Mreža, koja danas broji više od 150 organizacija u 40 svjetskih zemalja, razvija i pokazuje inovativna rješenja za održivi razvoj. Projekti su prilagođeni lokalnoj kulturi, tržištu i klimi, temeljeni su na lokalnim potrebama, a lekcije s terena donose do kreatora politika (WECF, 2015a).

¹ Deruralizacija - Napuštanje sela kao mjesta stanovanja (smanjenje udjela seoskog stanovništva).

² Senilizacija - (starenje stanovništva ili demografsko starenje) je proces povećanja udjela starog stanovništva u ukupnom stanovništvu određenog područja

³ Depopulacija - pojava smanjenja broja stanovnika nekog kraja ili zemlje zbog iseljavanja i malog prirasta broja rođenih, zbog čega u ruralnim područjima ostaje uglavnom starije stanovništvo, a za posljedicu može imati izrazitu depopulaciju, odnosno izumiranje jer je prirodni prirast ispod nule.

Način planiranja i provođenja projekata mreže WECF odgovara načinu planiranja i provođenja politika (faze *policy*⁴ ciklusa): definiranje prioriternih problema (postavljanje političkog dnevnog reda), identifikacija i procjena učinaka opcija (formulacija/razvoj), donošenje odluke o djelovanju (legitimiranje), administracija, koordinacija i monitoring provedbe (implementacija), procjena rezultata (evaluacija) (Howlett i sur., 2009). Prilikom kreiranja politika treba imati na umu kako su osnovni elementi politike ciljevi političke aktivnosti, sredstva, mjere i metode djelovanja, nositelji politike te učinci politike. Ciljevi su određeni karakterom društveno-ekonomskih odnosa i o njima ovisi odabir mjera i instrumenata. Međusobnom suradnjom navedenih čimbenika se utvrđuju problemi i definiraju ciljevi, te ih je nemoguće evaluirati bez adekvatno postavljenih indikatora (Franić, Kumrić, 2009).

Uz pretpostavku kako su projekti WECF-a uspješni zbog poštivanja načela kreiranja i provedbe projekata (i politika), osnovni cilj rada je identificirati elemente prilikom kreiranja i provođenja projekata WECF-a koji osiguravaju njihovu uspješnost. Nadalje, ustanovit će se razlozi odlaska mladih i žena iz ruralnih krajeva Hrvatske, te dati pregled politika Hrvatske prema mladima i ženama.

⁴ Engleski termin *policy* se odnosi na pojam javnih politika.

2. METODOLOGIJA

Tokom petomjesečne prakse u sklopu programa ERASMUS+ i rada u mreži "Women in Europe for a Common Future" dobio se uvid u način planiranja i provođenja projekata te ostvarene rezultate koje mreža provodi diljem Europe. U pisanju rada koristila se analiza sadržaja, deskripcija projekata mreže "Women in Europe for Common Future", intervjuiranje članova i partnera te promatranje. Statistička analiza podataka Državnog zavoda za statistiku upotpunila je analizu sadržaja znanstvenih istraživanja hrvatskog ruralnog prostora kojom su se ustanovili razlozi odlaska mladih i žena iz ruralnih prostora. Također, u radu su korištene informacije vezane uz ruralni prostor u Republici Hrvatskoj i Eurpskoj uniji (EU) objavljene na internet stranicama.

3. MLADI I ŽENE U RURALNOM PROSTORU RH

Ruralni prostor u Republici Hrvatskoj (RH) predstavlja ona područja u kojima gospodarski prevladavaju poljoprivredne djelatnosti i šumarstvo, te seoska naselja s nerazvijenom komunalnom i drugom infrastrukturom. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD⁵) definira ruralna područja kao zajednice s gustoćom stanovništva ispod 150 stanovnika na jedan kilometar kvadratni (OECD, 2011). Ruralno područje na razini Programa ruralnog razvoja je definirano na cijelom području RH osim administrativnih centara četiri grada (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek) (Ministarstvo poljoprivrede, 2014).

Osnovna djelatnost u ruralnom prostoru Republike Hrvatske je poljoprivreda. Glavna obilježja hrvatske poljoprivrede i ruralnog stanovništva su mala, fragmentirana i nekonkurentna gospodarstva te siromašno, slabije obrazovano, starije stanovništvo koje znatno rjeđe naseljava ruralna područja u odnosu na gradska. Obilježja samih poljoprivrednika poput slabih poduzetničkih sposobnosti i nesklonosti promjenama i rizičnim pothvatima otežavaju iskorištavanje potpunog potencijala ruralnog prostora (Ljubaj i sur., 2012).

Podaci Državnog zavoda za statistiku pokazuju kako u Hrvatskoj prema posljednjem Popisu stanovništva iz 2011.godine, prevladava najveći broj stanovništva starosne grupe 50 – 54 (žene: 162 521; muškarci: 157 981). Republika Hrvatska imala je 4.284.889 stanovnika, od toga 2.066.335 muškaraca (48,2%) i 2.218.554 žene (51,8%) (Tablica 1). Dobno-spolna struktura pokazuje nerazmjer broja muškaraca i žena prema dobnim skupinama. Udio muškaraca veći je u mlađim dobnim skupinama, a udio žena u starijim dobnim skupinama. U 2011. stanovništvo Republike Hrvatske prosječno je bilo staro 41,7 godina (muškarci 39,9, žene 43,4), što ga svrstava među najstarije nacije Europe. U Popisu iz 2011. broj stanovnika starih 65 i više godina prvi je put premašio broj mladih od 0 do 14 godina. Udio osoba starih 65 i više godina iznosio je 17,7%, a udio mladih od 0 do 14 godina 15,2%. Stanovništvo je u prosjeku najstarije u Ličko-senjskoj županiji (45,3 godine), Šibensko-kninskoj (44,1), Karlovačkoj (44,0) i Primorsko-goranskoj (43,9), dok su u prosjeku najmlađi stanovnici Međimurske županije (40,0 godina), Zagrebačke (40,6), Brodsko-posavske (40,6) i Vukovarsko-srijemske (40,6) (Tablica 2). Starenje stanovništva je negativno utjecalo je i na broj žena starih 15 – 49 godina (žene u fertilnoj dobi), koji je važan za

⁵ OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development

biološku reprodukciju stanovništva. U 2011. udio žena u reproduktivnom razdoblju iznosio je 43,9%, dok je 1953. iznosio 52,7% (DZS, 2011).

Tablica 1: Broj stanovništva, starosne grupe te starost stanovništva po spolu za RH prema podacima DZS za 2011. godinu.

Broj stanovništva		Starosne grupe (50-54 godine)		Starost stanovništva (prosjeak godina)	
M	2.066.335	M	157 981	M	39,9
Ž	2.218.554	Ž	162 521	Ž	43,4

Izvor: DZS, 2013.

Tablica 2: Prosječna starost stanovništva u prosjeku prema županijama RH za 2011. godinu.

Najstarije stanovništvo u prosjeku po županijama		Najmlađe stanovništvo u prosjeku po županijama	
Ličko-senjska	45,3	Međimurska	40,0
Šibensko-kninska	44,1	Zagrebačka	40,6
Karlovačka	44,0	Brodsko-posavska	40,6
Primorsko-goranska	43,9	Vukovarsko-srijemska	40,6

Izvor: DZS, 2013.

Starosna struktura ženskih članova poljoprivrednih kućanstava, prema Popisu poljoprivrede 2003., je prikazana u Tablici 3. Prema podacima iz tablice može se zaključiti kako najveći broj ženskih članova prevladava u dobnoj kategoriji do 25 godina te nakon toga slijedi dobna kategorija ženskih osoba starijih od 64 godine (DZS, 2003). Udio žena u strukturi stalno zaposlenih poljoprivrednih radnika u Hrvatskoj je 40,2%, što je veći udio nego u odgovarajućem EU-27 prosjeku (37,5%). Međutim, udio žena upravitelja poljoprivrednih gospodarstava bio je niži u Hrvatskoj nego u cijeloj EU-27 (20,9% u usporedbi s 23,2%) (Ministarstvo poljoprivrede, 2014). Žene na selu su uglavnom završile srednju školu, većina ne govori ni jedan strani jezik, a mali postotak se izjasnio da se pasivno služi engleskim jezikom. Oko 62% ispitanica završilo je autoškolu, no čak 57% uopće ne koristi to znanje i ne vozi automobil. Njih 23% priznaje da je informatički nepismeno. Oko 76% ispitanica smatra da je hrvatsko društvo izrazito patrijarhalno, a to najčešće primjećuju u podjeli na muške i ženske poslove te u nedovoljnom vrednovanju ženskog rada u svakodnevnom životu (Ministarstvo poljoprivrede, 2014).

Tablica 3: Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema spolu i navršenim godinama starosti (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)

	Broj članova kućanstva, ukupno	Broj članova kućanstva, ženski	Prema godinama starosti, do 25 godina	Prema godinama starosti, 25 – 34	Prema godinama starosti, 35 – 44	Prema godinama starosti, 45 – 54	Prema godinama starosti, 55 – 64	Prema godinama starosti, više od 64 godine
RH Ukupno	1 493 892	745 838	410 772	168 458	203 856	220 188	185 035	297 338

Izvor: DZS, 2003.

Slabu obrazovanost poljoprivrednika potvrđuje i Popis poljoprivrede. Iz Tablice 4 je vidljivo kako prema poljoprivrednom obrazovanju prevladavaju osobe s praktičnim iskustvom dok je najmanje onih s tečajem. Ukupan broj sezonske radne snage iznosi 60.139 dok od toga 23.628 čine žene (DZS, 2003).

Tablica 4: Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema poljoprivrednom obrazovanju (podaci za prvih 8 članova kućanstva), sezonska radna snaga, unajmljivanje radnika sa strojevima (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)

	Samo s praktičnim iskustvom	S tečajem	S trogodišnjom srednjom školom	S četverogodišnjom srednjom školom	S višom školom ili fakultetom	Sezonska radna snaga, broj osoba, ukupno	Sezonska radna snaga, broj osoba, od toga žene
RH Ukupno	969 753	2 480	3 541	8 864	3 905	60 139	23 628

Izvor: DZS, 2003.

3.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Problematika mladih i žena u ruralnom prostoru je predmet brojnih istraživanja (Brkić i Žutinić, 1993, Brkić i Žutinić, 1994, Žutinić i Bokan, 2008, Ilak Peršurić i Žutinić, 2011, Ministarstvo poljoprivrede, 2014) (Tablica 5). Kao najvažniji problemi ističu se loša kvaliteta života, uključujući dostupnost usluga i uvjeta za život i prateće infrastrukture koja je dovela do depopulacije. Slabu dostupnost osnovnih usluga za lokalno stanovništvo potvrđuje i istraživanje Ministarstva poljoprivrede prema kojemu su rat i dugoročna gospodarska kriza doveli do propusta u održavanju infrastrukture te socijalnih i kulturnih sadržaja (Ministarstvo poljoprivrede, 2014). Dolazi do odumiranja sela i svih njegovih vrijednosti, posebice kulturnih poput narodnih nošnji, običaja, tradicije, zanata.

Tablica 5: Problematika mladih i žena u ruralnom prostoru

GODINA	AUTORI	UTVRĐENI PROBLEMI
2008.	Bokan, Žutinić	- Nedostatak zaposlenja u ruralnom području - Nemogućnost samostalnog života - Propali pokušaji doprinosa lokalnoj zajednici zbog nedostatka financijske potpore i povjerenja zajednice
2010.	Žutinić i sur.	- Male mogućnosti za zapošljavanje, nerazmjer zanimanja za koje se mladi školuju i ponude radnih mjesta u ruralnom području - Prevladavanje niže plaćenih radnih mjesta, prvenstveno u primarnom sektoru
2011.	Ilak Peršurić, Žutinić	- Rad žena (samoopskrbna proizvodnja na gospodarstvu) je niske specijalizacije, ne ostvaruje izravan novčani prihod i indirektno doprinosi dohotku
2014.	Ministarstvo poljoprivrede	- Propusti u održavanju infrastrukture, socijalnih i kulturnih sadržaja

Izvor: Literatura korištena u radu

Značaj mladih u ruralnim krajevima je vidljiv u njihovoj ulozi u revitalizaciji, odnosno oživljavanju ekonomske i kulturne funkcije, te funkcije korištenja zemljišta (Žutinić, Bokan, 2008). Istraživanje koje su provele Žutinić i Bokan (2008) je pokazalo kako u skupini zaposlenih, samo jedan ispitanik radi na vlastitom gospodarstvu, dok su ostali zaposleni u obližnjem gradu. Većina mladih živi s roditeljima. Interpersonalni i susjedski odnosi su pozitivno ocijenjeni i predstavljaju temelj lokalne integracije. Kao treći ključni problem ističe se zbrinjavanje otpada i nebriga o okolišu, problem koji zajednica može sama riješiti. Dvije su skupine mladih: skupina obrazovnijih koji su ujedno i nositelji promjena i skupina mladih koji ostaju u selu jer nemaju drugog izbora. Brkić i Žutinić (1994) temeljem istraživanja provedenih 1968., 1978. i 1988. zaključuju kako većina mladih smatra kako za obavljanje poljoprivredne djelatnosti nije potrebno formalno obrazovanje (Brkić i Žutinić, 1994). Brojni pokušaji doprinosa lokalnoj zajednici novim idejama su propali zbog nedostatka financijske potpore i povjerenja zajednice, što je mlade dovelo u stanje letargije. Mladi također smatraju kako suočavanje s egzistencijalnim problemima u selu nije vrijedno njihova truda i kako su prepušteni sudbini. Većina mladih namjerava ostati, a oni koji namjeravaju otići kao razloge navode nedostatak prilika za realizaciju vlastitih poslovnih ambicija i osiguranje boljih uvjeta života. U grupi ispitanika koji namjeravaju otići prevladavaju stariji (25-29 godina) i nezaposleni, koji smatraju da su uvjeti života loši (Žutinić i Bokan, 2008).

Istraživanja su pokazala kako na odlazak mladih utječu brojni socioekonomski, kulturni i psihološki čimbenici, koji dopiru iz njihove neposredne okoline i u tjesnoj su vezi s njihovim

budućim profesionalnim i životnim aspiracijama. Glavni razlog migracijskih namjera mladih je ekonomske naravi, male mogućnosti za zapošljavanje i prevladavanje niže plaćenih radnih mjesta u primarnim sektorima. Postoji velik nerazmjer između zanimanja za koja se mladi školuju i ponude radnih mjesta u ruralnim područjima. Istraživanja pokazuju da je obiteljska potpora, privrženost i jača integriranost u lokalnu zajednicu, socijalna kontrola, (ne)zadovoljstvo životnim uvjetima te odbijanje ili prihvaćanje sela kao 'dobrog mjesta' za odrastanje usko povezano s njihovim planovima o odlasku ili ostanku na selu. Poželjna odredišta mladih jesu urbana područja, jer ona nude znatno veće mogućnosti za zapošljavanje, zabavu i obrazovanje (Žutinić i sur., 2010).

Istraživanja usmjerena na žene propituju njihov ekonomski položaj (Ilak Peršurić i Žutinić, 2011). Istraživanje je provedeno na uzorku žena na OPG-ima Istarske županije i ukazuje kako žene na radu na gospodarstvu dnevno provode više sati u odnosu na rad izvan gospodarstva i rada u kućanstvu. Kao najvažniji problem može se istaknuti ekonomska ovisnost žena o muškarcima, jer je rad žena niske specijalizacije te se odnosi na samoopskrbnu proizvodnju koja ne ostvaruje izravan novčani prihod i indirektno doprinosi dohotku (Ilak Peršurić i Žutinić, 2011). Istraživanje koje su proveli Brkić i Žutinić sugerira kako su kućedomaćini većinom muškarci (Brkić i Žutinić, 1993), što također potvrđuje neravnotežan odnos žena i muškaraca. Žutinić i Bokan (2008) uočavaju kako su žene u dobi od 20 do 24 godine, neudate i one koje žive na OPG-u sklonije odlasku.

Znatno opsežnije i novije istraživanje je ono Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja o položaju žena u selima 18 hrvatskih županija. Uzorak su činile žene od 18 do 81 godine, njih 1.656 i odgovarale su u razdoblju od 2009. do 2011. godine na 101 pitanje anonimne ankete. Anketom su se prikupili podaci vezani uz status koji žene imaju u obitelji i društvu, stupanj obrazovanja, pravo na rad, zdravstvenu zaštitu, političku aktivnost, donošenje odluka te je osim toga cilj bio povećati spoznaju o problemima vezanim uz položaj žena na selu i ukazivanje na potrebne mjere kojima bi se osnažio status žene (Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2011). Rezultati istraživanja ukazuju na problem obiteljskog nasilja s kojim se čak 75% ispitanica susreće. Postotak od 43,53% ispitanica priznaje da 'ponekad doživljava nasilje u obitelji', a čak 30% njih 'često se susreće s obiteljskim nasiljem'. Problem nije nedostatak udruga za prava žena, već njihova nedostupnost i raširenost do žena u ruralnim sredinama; 57% ispitanica ne zna gdje bi potražilo pomoć vezano za nasilje u obitelji, a za većinu ženskih udruga uopće nisu čule. Čak 81,28% ispitanica nije čulo ni za institut Pravobranitelja za ravnopravnost spolova. Žene na

selu nemaju dostupnost informacija. Način na koji se informiraju o aktualnim zbivanjima je putem televizije, radija i novina. Programom ruralnog razvoja 2014.-2020. se nastoji riješiti problem internetskog pristupa na selu, putem kojeg bi se omogućilo dobivanje informacija. Većina misli da bi žena svoje slobodno vrijeme trebala posvetiti sebi te da bi morala biti financijski neovisna o partneru. Također smatraju da bi trebale odlučivati o zajedničkom gospodarstvu, same rješavati svoje probleme te biti aktivne u lokalnoj zajednici. Kako bi im na selu bilo bolje, žene predlažu povećanje broja radnih mjesta u ruralnim područjima, poboljšanje socijalnih uvjeta, obrazovanje te obučavanje ljudi na selu. Najčešći oblik aranžmana među parovima s djecom je “neotradicionalna” modifikacija obrasca muškog hranitelja i žene kućanice (Galić, 2011).

4. POLITIKA RH PREMA MLADIMA I ŽENAMA U RURALNOM PROSTORU

Kreiranje politika i projekata može se opisati kroz pet faza *policy* ciklusa (Howlett i sur., 2009). Prva faza se odnosi na postavljanje političkog dnevnog reda odnosno fazu odlučivanja u kojoj je potrebno definirati prioritetne probleme te glavne ciljeve politike/projekta. Participativnost u fazi definiranja problema i ciljeva politike omogućuje stvarne pokazatelje stanja (kapaciteta) te potreba (izazova) i htijenja društvene skupine na koju se javna politika odnosi. Osim identifikacije samoga problema i fokusa djelovanja javne politike, detektiraju se i identificiraju akteri (subjekti) – nosioci politike kao i suradnici i partneri (Mreža mladih Hrvatske, 2009). Nakon toga slijedi faza formulacije/razvoja. Ova faza podrazumijeva identifikaciju opcija, procjenu učinaka opcija, razradu politike (izrada instrumenata/propisa) te procjenu učinaka propisa, odnosno koraka provođenja projekta. Treća faza obuhvaća legitimiranje odnosno donošenje političke odluke i promociju i prihvaćanje politike/projekta. Implementacija (provedba) predstavlja četvrtu fazu *policy* ciklusa. Najvažniji koraci ove faze su administracija, koordinacija, monitoring (praćenje) kvalitete provedbe i direktnih rezultata (Howlett i sur., 2009). Uvjeti učinkovite implementacije odražavaju jasne i konzistentne ciljeve, strukture za implementaciju (fondovi, kapaciteti), kompetentnost provoditelja (stručni i odgovorni), podršku interesnih skupina i ‘političkih struktura’ te kombinaciju ‘top-down’ i ‘bottom-up’ pristupa uz primjenu horizontalne dimenzije koja osigurava pristanak interesnih skupina, odnosno participaciju (Mreža mladih Hrvatske, 2009). Zadnja faza ciklusa je evaluacija (vrednovanje) i promjena koje ujedno predstavlja najvažniju fazu ciklusa. Provodi se procjena rezultata te se iznose prijedlozi za nastavak, izmjene ili okončanje politike, odnosno projekta (Howlett i sur., 2009). Nedostatak sustavne evaluacije otežava razumijevanje postignutih rezultata i njihove stvarne efekte. Evaluacija je pokazatelj uspjeha i učinkovitosti. Uključenjem javnosti i partnera dobiva se na objektivnosti i temeljitosti procjene, osobito zastupljenošću različitih gledišta i iskustava (Mreža mladih Hrvatske, 2009).

4.1. Politike prema mladima u Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj mladima se smatraju osobe u dobi od 15 do 30 godina (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014), a njihovo socijalno osnaživanje i zaštita, jedno je od osnovnih ustavnih načela čija se provedba osigurava provedbom različitih propisa,

nacionalnih dokumenata, kontinuiranim radom savjetodavnih tijela Vlade Republike Hrvatske, osiguravanjem financijske potpore organizacijama civilnog društva usmjerenih mladima te međunarodnom suradnjom. U RH postoje programi i strategije usmjerene prema skupinama mladih i žena s ciljem napretka njihovog položaja, podizanja kvalitete života i rješavanja problema s kojima se susreću. Većina politika, programa i strategija ne ostvaruje u potpunosti svoje ciljeve⁶, prvenstveno zbog nepoštivanja načela kreiranja i provođenja politika⁷.

Jedan od primjera strateških dokumenata usmjerenih prema mladima je Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014) kojemu je cilj unapređenje aktivnosti tijela državne uprave i javnih ustanova koje, svojim djelokrugom i nadležnostima, pridonose zadovoljavanju potreba mladih i podizanju kvalitete njihova života sa svrhom njihove optimalne društvene integracije. Nacionalni program predstavlja strateški okvir za podizanje svjesnosti svih dionika društva o potrebi njihovog djelovanja na svim razinama kako bi se navedeni ciljevi ostvarili. Također, sadrži preporuke jedinicama lokalne i područne samouprave koje se pozivaju djelovati u partnerstvu s državom i organizacijama civilnog društva u ostvarenju ciljeva i provođenju aktivnosti za dobrobit mladih. Nacionalni program oslanja se na rezultate znanstveno-istraživačkog projekta o potrebama, potencijalima i problemima mladih u hrvatskom društvu, u čijoj su realizaciji bili angažirani mladi. Predstavници mladih su također sudjelovali u Radnoj skupini i Stručnom povjerenstvu za izradu Nacionalnog programa te bili aktivno uključeni u proces javnog savjetovanja i na taj način značajno doprinijeli izradi dokumenta (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014).

Uz Nacionalni program za mlade, Vlada Republike Hrvatske je 2012. godine donijela Odluku o osnivanju Savjeta za mlade kao međuresornog savjetodavnog tijela Vlade. Savjet sudjeluje u razvoju javnih politika za mlade i to praćenjem rada svih tijela državne uprave u provedbi, praćenju i evaluaciji politika za mlade, te davanjem mišljenja i preporuka; praćenjem razvoja udruga mladih i za mlade te praćenjem i reagiranjem na pojavnosti u društvu od značenja za mlade (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014).

⁶ Strategije se najvećim dijelom kritiziraju zbog sporog rješavanja problema zapošljavanja mladih.

⁷ Petak (2007) ističe kako nerazlikovanje općih ciljeva (*goals*) od specifičnih ciljeva (*objectives*) otežava oblikovanje mjera i instrumenata za njihovo provođenje (Petak, 2007). Evaluacija i evaluacijska kultura u Hrvatskoj su u prvoj, od tri faze razvoja (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, 2012).

Uz Savjet za mlade valja istaknuti i Mrežu mladih Hrvatske (MMH) koja je nastala radi potrebe zajedničke suradnje među organizacijama mladih, unapređenja međusobne komunikacije radi efikasnijeg i efektivnijeg zagovaranja interesa i potreba mladih u RH te radi partnerskog odnosa sa vlastima u kreiranju i provedbi politike za mlade (Mreža mladih Hrvatske, 2009). Ističu kako je ‘Nacionalni program za mlade 2009.-2013’, strategija koja oskudijeva u elementima ciljane promjene, inventivnih alternativa i kapitalnih investicija, a ponajviše u područjima zapošljavanja i aktivnog sudjelovanja mladih u društvu, odnosno u poticanju političke participacije mladih. O strategiji nisu vođene značajnije javne rasprave, niti je uslijedila ona saborska. Upravo se tu javlja problem s obzirom da zainteresirane osobe imaju otežan pristup dobivanja informacija o održavanju javnih rasprava, posebice mladi u ruralnim krajevima koji nisu u potpunosti pokriveni internetskim signalom.

Mreža mladih RH daje kritiku kreiranja politike za mlade te kao ključne elemente neuspjeha politika uočava neuključenost stručnjaka u definiranje problema i alternativa, slabe investicije u istraživanja mladih, ekskluzivno donošenje odluka u krugu dominantne ‘političke elite’, implementaciju strogo ovisnu o političkoj volji, prioritetima i time financijskim prioritetima, nedostatak sustavne evaluacije te donošenje deklarativne odluke o modificiranom, inovativnom nastavku provedbe politike za mlade. Mreža kritike upućuje i mladima, te ističe kako je svega nekoliko posto mladih aktivno kroz nevladine organizacije ili inicijative civilnog sektora. Mladi u zemlji su nerijetko pasivni i apatični. Ipak, neke su sredine nešto razvijenije u pogledu aktivnosti i intenziteta djelovanja sektora mladih. Mreža preporuča napraviti opće istraživanje o aktivizmu mladih iz čega bi proizašlo kreiranje javnih politika integracije mladih i uključivanja mladih u procese politike za mlade. Kritiziraju se i mediji za koje Mreža smatra da nisu skloni pisati, izvještavati ili komentirati politike vezane uz mlade (Mreža mladih Hrvatske, 2009).

Na probleme s kojima se susreću mladi u ruralnim prostorima i kako ih zadržati u ruralnim prostorima pokušalo se odgovoriti na Prvom Hrvatskom ruralnom parlamentu⁸. U sklopu tematskih radionica razmatrala su se pitanja kako mlade učinkovito uključiti u proces donošenja odluka, koja je uloga države, jedinica lokalne samouprave (JLS), civilnog društva i poslovnog sektora u zadržavanju mladih, te kakav je sustav podrške zapošljavanju mladih

⁸ Prvi Hrvatski ruralni parlament je održan u travnju 2015. u organizaciji Hrvatske mreže za ruralni razvoj. Parlament je zamišljen kao prilika stanovnicima ruralnih područja da utječu na politiku i provedbu ruralnog razvoja i jačaju veze i partnerstva. Parlament predstavlja dobru platformu za rješavanje problema s kojima se susreću svi stanovnici ruralnih područja (uključujući i mlade i žene) jer su sudjelovali predstavnici lokalne vlasti i znanstvenici (Hrvatski ruralni parlament, 2015.).

potreban. Kao načini učinkovitog uključivanja mladih u sustav odlučivanja istaknuti su odgoj (učiti ih da donose odluke), radne navike, u sustav obrazovanja uključiti „odgovorno odlučivanje“ i dopustiti mladima da putem društvenih mreža sudjeluju u donošenju odluka na razini JLS-a. Uloga civilnog društva se prema sudionicima Parlamenta ogleda u privlačenju EU/domaćih sredstava, korištenju mjera Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za mlade, osmišljavanjem sadržaja za mlade u ruralnom prostoru i pružanjem informacija. Uloga poslovnog sektora se ogleda u većoj brizi za poduzetnika početnika, poticanju samozapošljavanja, promjeni percepcije poljoprivrednika i života na selu. U konačnici, cjelokupni sustav podrške zapošljavanju mladih u nužnoj potpornoj infrastrukturi (npr. jaslice i vrtići) te cjeloživotnom učenju (Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2015).

Spomenuta Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR) je mreža udruga koja se zalaže za održiv razvoj ruralnih područja Hrvatske, radi na poboljšanju uvjeta za cjeloviti razvoj i kvalitetan život u ruralnim područjima, putem umrežavanja i stvaranja partnerstva. Također, raspisuje natječaj za odabir najboljih ostvarenih primjera zapošljavanja mladih do 35 godina u ruralnom području i najboljih ideja za zapošljavanje mladih u ruralnom području. Tri najbolja projekta iz svake kategorije su predstavljena na prvom Hrvatskom ruralnom parlamentu u travnju 2015. Najboljima u svojoj kategoriji, HMRR je dodijelio nagradu paket usluga za razvoj i realizaciju ideje koji uključuje razvoj projekta, podršku pri osiguranju sredstava te mentorsku i marketinšku podršku (Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2015).

Ekonomске aktivnosti i mogućnosti zapošljavanja u ruralnom prostoru RH su vezane uz poljoprivredu. Na već istaknuti problem loše dobne strukture poljoprivrednika službene politike RH nastoje utjecati posebnim mjerama za mlade poljoprivrednike (npr. potpora za početno razdoblje osnivanja obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva). Kao članica EU, Hrvatska ima obvezu kreirati Program ruralnog razvoja. Iz Programa ruralnog razvoja za razdoblje 2014.-2020. valja istaknuti mjeru 6 i 7. Mjera 6 koja je usmjerena na razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja predstavlja potporu i potiče gospodarstvenike da prvi put pokrenu poljoprivredno gospodarstvo kao nositelji poljoprivrednog gospodarstva. Ciljna skupina su osobe od 18 do 40 godina. Mjera pruža prvenstveno mladim osobama mogućnost da započnu vlastito poslovanje čime se bitno utječe na ostanak mladih osoba u ruralnim područjima. Također, potpora se odnosi i na ulaganje u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (ulaganje u turizam u ruralnom području, izravna prodaja proizvoda, ulaganje u obrte i zanate vezane uz poljoprivredu, šumarstvo, tradiciju, izradu suvenira, preradu proizvoda). Kroz organizirane razne kulturne

programe, likovne kolonije, izložbe umjetničkih radova, kolača, starih narodnih nošnji, razgledavanje etno-muzeja te animacijskih programa se utječe na uključivanje stanovništva te privlačenje posjetitelja. Cilj takvih manifestacija je zadržavanje i oživljavanje tradicijskih starih obrta. Povorka starih zanata i običaja je način očuvanja tradicije i upoznavanje mladih naraštaja sa svakodnevnim životom predaka. Prezentirajući tradicijske običaje, stare zanate, etno, gastro i druge tradicijske vrijednosti, posebnosti, uz turistički projekt ima i izuzetan edukacijski, kulturološki i odgojni karakter (Nađ, 2015b).

Iako nije izravno usmjerena prema mladima, mjera 7 se odnosi na sastavljanje i ažuriranje planova za razvoj općina i naselja u ruralnim područjima. Jedna od podmjera se odnosi na ulaganja u izradu, poboljšanje ili proširenje svih vrsta male infrastrukture odnosno izgradnja i/ili rekonstrukciju lokalnih cesta i mostova i izgradnja i/ili rekonstrukcija sustava za vodoopskrbu, odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda u naseljima do 5.000 stanovnika. Uključuje se i lokalno stanovništvo koje svojim idejama pomaže pri osmišljavanju planova usmjerenih na razvoj naselja. Mladima se pruža prilika za sudjelovanjem i predlaganjem promjena. Na taj način se osim rješavanja infrastrukturnih problema utječe i na problem nedovoljne aktivnosti mladih osoba pri donošenju odluka na lokalnoj razini.

4.2. Politike prema ženama

U istraživanjima su istaknuti najvažniji problemi s kojima se susreću žene u ruralnim prostorima, a to su diskriminacija i uskraćivanje prava na slobodu mišljenja i odlučivanja. Podjela poslova na muške i ženske čak i razlika u odgoju dječaka i djevojčica je pojava s kojom su žene na selu navikle živjeti (Odnosi u obitelji i društvena nejednakost, 2012). Uočen je i problem ekonomske neovisnosti (Ilak Peršurić i Žutinić, 2011) i nemogućnosti zapošljavanja. Mnogo žena iz ruralnih područja, posebice na selu, nije evidentirano na tržištu rada, ne vode se kao nezaposlene niti su uključene u statističke podatke o nezaposlenosti. Jedna od najznačajnijih karakteristika modernizacijskih i postmodernizacijskih procesa na tržištu rada svakako je ulazak žena u velikim brojevima na to tržište, kao rezultat širenja industrijalizacije, globalizacijskih procesa te emancipacijskih ženskih pokreta. Činjenica da, u prosjeku, žene zarađuju manje od muškaraca za svoj rad pridonosi neproporcionalno visokim razinama siromaštva u ženski-vođenim kućanstvima, te postaje ozbiljan društveni problem. Ženski rad je stoga karakterističan kao dvosjekli mač: žene se suočavaju s manjim plaćama, osjetljivom participacijom na tržištu rada, dok se istodobno suočavaju i sa zahtjevima

obiteljskog života. Žene su u prosjeku oko 15% u EU slabije plaćene od muškaraca. Pritom je situacija u nekim zemljama članicama EU-a još lošija (Galić, 2011).

Na nacionalnoj razini Nacionalna politika za ravnopravnost spolova osnovni je strateški dokument Republike Hrvatske koji se donosi s ciljem uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti. Sadrži sedam ključnih područja djelovanja i obvezuje RH na uključivanje rodne dimenzije u sva područja politike provođenjem posebnih mjera vezanih uz: (1) promicanje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti, (2) stvaranje jednakih mogućnosti na tržištu rada, (3) unapređenje primjene rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja, (4) uravnoteženje sudjelovanja žena i muškaraca u procesima političkog i javnog odlučivanja, (5) uklanjanje svih oblika nasilja nad ženama, (6) promicanje međunarodne suradnje i ravnopravnosti spolova izvan Hrvatske i (7) daljnje osnaživanje institucionalnih mehanizama i metoda provedbe. Drugi nacionalni planovi, programi i strategije sadrže definirane ciljeve i propisane mjere za unapređivanje provedbe politike ravnopravnosti spolova i općeg društvenog položaja, kao što su: Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine; Strategija razvoja ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj od 2010. do 2013. godine; Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine; Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu; Strategija razvitka službene statistike Republike Hrvatske 2004. – 2012.; Program statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2008. – 2012., te Nacionalna strategija razvitka zdravstva 2006. – 2011. (Vlada RH, 2011).

Kako bi riješile probleme s kojima se susreću žene u ruralnim područjima, regionalna i lokalna samouprava bi trebale osigurati obrazovanje i usavršavanje za žene u ruralnim područjima i pružiti im mogućnost daljnje naobrazbe s obzirom da većina ima završenu srednju školu kao najveći stupanj obrazovanja. Također, njihova uloga je da potiču žensko poduzetništvo i udruživanje žena, da projektima i ulaganjima osiguraju bolji položaj i status žena u društvu te da podižu svijest civilnog društva o problemima s kojima se žene suočavaju. Kao primjer dobre prakse može se istaknuti projekt mreže WECF-a "EWA- Women Empowerment" koji doprinosi ekonomskom i političkom osnaživanju žena s niskim prihodima ruralnih i prigradski-urbanih područja šest zemalja u razvoju (Afganistan, Gruzija, Kirgistan, Južna Afrika, Tadžikistan, Uganda). Žene stječu znanje kako proizvesti hranu u vlastitom uzgoju. Rezultati ovog programa su pristup životnim resursima, povećana

gospodarska neovisnost i povećani prihodi te sudjelovanje žena u donošenju lokalnih odluka. Ovim projektom se pruža obrazovanje potrebno ženama kako bi vlastitom produktivnošću ostvarile veće prihode kućanstva kao i proizvodnju zdrave i sigurne hrane za osobnu potrošnju uz smanjeno korištenje opasnih kemikalija (WECF, 2012).

Poticanje na udruživanje može biti kroz udruge koje izrađuju autohtone hrvatske suvenire koji se mogu prodavati u svih područjima Hrvatske. Tako primjerice, žene iz Slavonije i središnje Hrvatske mogu izrađivati suvenire i plasirati ih na područje Dalmacije. Također se mogu organizirati vikend radionice ručnog rada koje bi u ruralna područja privukle urbano stanovništvo. Kroz udruživanje se uči suradnji i timskom radu te zajedničkom rješavanju problema, odnosno razvija se društveni i ljudski kapital. Osim toga, kroz udruge se lakše rješavaju lokalni problemi⁹, prvenstveno kroz bottom-up pristup. Ciljna skupina su žene kojima je višestruko onemogućen pristup svijetu rada ili se nalaze u najnepovoljnijem položaju na tržištu rada: nezaposlene žene starije dobi (iznad 40 godina), neaktivne, korisnice socijalne pomoći, samohrane majke, pripadnice etničkih manjina. Ciljevi su aktiviranje, motiviranje i uključivanje žena na tržište rada jačajući samopouzdanje i vještine putem osposobljavanja, razmjene iskustva putem radionica i umrežavanja sudionica projekta, te poticanje pokretanja vlastitog posla kroz edukaciju za razvoj poduzetničkih vještina (Paleta suvenira, 2015).

⁹ Primjerice, na području Dugog sela se na inicijativu mladih izgradio park za vježbanje (Street Workout). Nakon što su predsjednik Hrvatskog street workout saveza i jedan od vježbača gradonačelniku Dugog Sela prezentirali potrebu za izgradnju takvog tipa parka osnovana je sportska udruga radi stvaranja projektnog zadatka. Projektni zadatak je predan pročelniku grada Dugog Sela za urbanizaciju, a na javnom natječaju je izabran izvođač radova i park je nakon dvije godine postavljen (Program rada savjeta mladih grada Dugog Sela za 2015.godinu)

5. KAKO OSIGURATI USPJEŠNOST PROJEKATA

Promatranjem i intervjuiranjem članova i partnera mreže WECF uočavaju se najvažniji koraci u kreiranju i provođenju projekata kojima se organizacija bavi. Koraci se mogu usporediti s fazama *policy* ciklusa. U svakoj prijavi projekta, prema uputama EU, potrebno je dati opis predloženog djelovanja, uključujući sve tražene informacije koje su usmjerene prema općim ciljevima navodeći neposredne rezultate. U drugom koraku se objašnjavaju očekivani specifični rezultati koji utvrđuju da će akcija poboljšati situaciju ciljanih skupina i krajnjih korisnika te tehničke i upravljačke kapacitete ciljnih skupina i podnositelja zahtjeva. Ciljne skupine lokalnih organizacija civilnog društva često imaju malo iskustva s razumijevanjem politika, veze između europskog i nacionalnog zakonodavstva i strategija te upravljanja proračunom i sredstvima od strane lokalne vlasti. Također, problem je i nedostatak organizacijskih sposobnosti i resursa. Često nisu dobro integrirani u sektorskim mrežama, stoga se projektima nastoji poboljšati situacija tako da im se ponude obuke pomoću kojih će unaprijediti svoje znanje i vještine u tri područja (institucionalno, tematsko, nadgledanje). U trećem koraku se izbiri pri kojima se odabire određen broj lokalnih organizacija civilnog društva. Odabrane organizacije civilnog društva će dobiti mogućnost učenja kroz rad, praćenje usluga, demonstracije najbolje prakse i podršku lokalne inicijative. Od odabranih organizacija se traži da razviju detaljan plan rada kao 'domaću zadaću' nakon čega dobivaju povratnu informaciju od stručnih osoba kojima nakon toga moraju dostaviti svoje poboljšane planove rada uključujući proračun s mjerljivim pokazateljima. Četvrti korak karakterizira održavanje redovitih sastanaka u državama iz kojih dolaze partneri te pozivi putem interneta. Tijekom sastanka nastoje se pojasniti uloge, trenutno i potrebno znanje, valjanost specifičnog znanja partnera, upravljanje projektima, proračun i vrijeme za planiranje. Također, određuju se i koordinacijski timovi koji će održavati koordinacijske sastanke, uključujući razmjenu iskustava, obavijesti o obavljenim zadacima, treninge, razvoj daljnjih aktivnosti, mjesečni Skype pozivi. Sudjelovanje civilnog društva predstavlja temelj samog projekta. Rezultati dobiveni u prethodnim projektima pokazuju da inicijative lokalnih građana čine polazište transformacije prema transparentnijoj, odgovarajućoj i učinkovitijoj lokalnoj upravi koja olakšava prijenos znanja. U projektu je potrebno navesti i proračun akcije za ukupno trajanje akcije i za njezinih prvih 12 mjeseci; opravdanost proračuna i iznos koji se traži od ugovornog tijela i drugih očekivanih izvora financiranja akcije za ukupno trajanje. Svaki projekt mora imati objašnjenu metodologiju svog pristupa i rada. U odabiru aktivnosti i rezultata s obzirom na ciljeve koji se žele postići mora biti vidljiva konzistentnost i opravdanost. Najvažniji dio

samog projekta je njegova evaluacija, odnosno peti korak. Ključan segment projekta je navođenje akcija koja će se provoditi za taj projekt i njihovih indikatora kao npr. koliki broj seminara i sastanaka će se održati, koliko organizacija će se obrazovati, koliko demonstracija će se održati, koliki broj sudionika će profitirati od projekta, hoće li se uspostaviti internetska platforma i na koliko jezika,... Projekti obuhvaćaju razdoblje od nekoliko godina i za svaku godinu su propisane točno određene faze i razdoblje u kojem će se provoditi te se nakon svake godine ocjenjuje uspjeh i ostvarenje postavljenih ciljeva koje daju odgovor na pitanje jesu li postavljeni ciljevi ostvareni. Ukoliko jesu projekt ostvaruje uspjeh, međutim ukoliko nisu potrebno je uvesti promjene kako bi se situacija ispravila.

Sam način kreiranja i provođenja projekata naglašava važnost poštivanja svih faza *policy* ciklusa, a najveći naglasak se stavlja na sudjelovanje ciljnih skupina lokalnih organizacija civilnog društva i redovite evaluacije koje se provode tokom i nakon razdoblja provođenja projekta.

Uz već spomenuti projekt mreže WECF može se izdvojiti izgradnja lokalnih kapaciteta za domaće solarno grijanje, toplu vodu i izolacije za ruralna i udaljena područja u EEC¹⁰ regiji (WECF, 2011). Osim energetske sigurnosti, ciljevi projekta su obuka lokalnog stanovništva, stvaranje izvora prihoda i stvaranje radnih mjesta u domaćim obnovljivim izvorima energija, potpuno sudjelovanje žena u razvoju i provedbi projekta, smanjenje troškova energije u ruralnim kućanstvima i povećanje energetske neovisnosti ruralnih područja. Iako nije izravno usmjeren prema mladima, smisao projekta može pomoći zadržavanju mladih u ruralnim prostorima. Osim što će ruralna područja učiniti manje ovisnima o (ne)dostupnosti odgovarajuće infrastrukture za grijanje, otvaranje postrojenja za izgradnju solarnog grijanja znači i osiguranje ponude radnih mjesta izvan poljoprivrede. Kao što je već spomenuto, istraživanjima je ustanovljeno kako je jedan od razloga napuštanja ruralnih prostora nedovoljna ponuda radnih mjesta (općenito i izvan primarnog sektora). Uključivanjem žena u projekt osigurava se njihova ekonomska neovisnost i uključivanje na tržište rada, što je također jedan od važnijih problema s kojima se one susreću.

Drugi primjer mreže WECF je projekt smanjenja kemikalija i zagađenja izvora pitke vode u ruralnim zajednicama u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Albaniji (WECF, 2015b). Osim rješavanja očitog problema nedostatka komunalne infrastrukture, provedba ovakvog projekta bi prvenstveno rezultirala neformalnim obrazovanjem lokalnog stanovništva. Demonstracijski

¹⁰ EEC-Eastern Europe and Caucasus; Istočna Europa i Kavkaz

vrtovi mogu biti vezani uz pojedina kućanstva, a o njima se mogu brinuti žene ili mladi poljoprivrednici. Primjerice, potencijalni nasljednici poljoprivrednih gospodarstava mogu svojim očevima dokazati sposobnost i potrebno znanje što može rezultirati bržem prepuštanju gospodarstva mlađim poljoprivrednicima.

I u Hrvatskoj postoje pozitivni primjeri, primjerice Hrvatska mreža za ruralni razvoj raspisuje natječaj za najbolji primjer dobre prakse i naj-ideju zapošljavanja mladih u ruralnom području. Na taj način se pruža mogućnost mladim osoba za realizaciju ideja. Ciljevi projekata su edukacije, radne akcije, radionice, tečajevi, pružanje edukativno-savjetodavne pomoći i potpore ruralnom stanovništvu vodeći računa o gospodarskim potrebama regije (Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2015).

Navedeni primjeri služe kao podloga za kreiranje rješenja pri rješavanju problema odlaska mladih iz ruralnih područja u Hrvatskoj. Poticanjem daljnjeg obrazovanja i stjecanja iskustva te ponudom radnog mjesta zadržavaju se stanovnici tog ruralnog područja. Političke mjere je potrebno usmjeriti posebno prema mladima tijekom razdoblja školovanja. Primjeri dobre prakse mreže WECF pokazuju kako se ulaganjem i moderniziranjem ruralnog područja utječe na zadržavanje stanovnika te istovremeno privlačenje turista u to područje zbog ponude sadržaja čime se ostvaruje pozitivan utjecaj na socijalno i ekonomsko stanje područja. Također, projektima se ostvaruje jedan od ciljeva, a to je veća obrazovanost stanovnika s obzirom da najprije idu na radionice i treninge na kojima stječu potrebno znanje koje kasnije primjenjuju. Projektima u Hrvatskoj i projektima mreže WECF nastoji se potaknuti i educirati stanovništvo o prednostima obnovljivih izvora. Kroz obuku lokalnog stanovništva utječe se na stvaranje izvora prihoda i stvaranje radnih mjesta u domaćim obnovljivim izvorima energija. Edukacijom stanovništva te demonstracijom izgradnje raznih sustava, nastoji se utjecati na zadržavanje stanovništva tog mjesta kroz stvaranje radnih mjesta i uštede novčanih sredstava te povećanja prihoda. Također, nastoji se uključiti žene u izvedbi i realizaciji projekata čime se potiče njihovo sudjelovanje.

Uočavajući problem odlaska mladih iz ruralnih područja javlja se potreba za mijenjanjem situacije te želja za napredak i razvoj. U RH postoje primjeri dobre prakse koji dokazuju kako je moguće ostvariti pomak na dobrobit društva, posebice mladih osoba. Primjeri ukazuju kako se projektima utječe na motiviranje i poticanje mladih osoba i njihovih ideja vezanih uz napredak ruralnog područja. Vidljivo je kako sve više dolazi do izražaja educiranje ruralnog stanovništva tj. raste svijest o potrebi promjene obrazovnog sustava koje se nastoji riješiti

putem raznih radionica i edukacijskih usluga. Također, još uvijek prevladava niska razina uporabe obnovljivih izvora energije zbog nedovoljne promocije i prijenosa znanja za njihovo korištenje (Ministarstvo poljoprivrede, 2014).

6. ZAKLJUČAK

Skoro 80% hrvatskog kopnenog područja klasificirano je kao pretežno ruralno područje. Ruralni prostor Republike Hrvatske se odlikuje prirodnim i kulturnim bogatstvom. Međutim, u Hrvatskoj se ruralni prostor desetljećima suočava sa procesima deagrarizacije i depopulacije. Ulaskom Hrvatske u EU pruža se mogućnost korištenja raznih fondova kojima se utječe na razvoj i modernizaciju. Projektima se ulaže u cjelokupni poljoprivredni segment kako proizvodnje tako i samog ruralnog prostora posebice turizma. Otvaranjem novih radnih mjesta se utječe na zadržavanje stanovništva. Podatak govori da u Hrvatskoj postoji 4.1 % poljoprivrednika mlađe od 35, dok ih je 31.6 % starije od 64 godine, dok je u cijeloj EU samo 7.5 % mladih poljoprivrednika. Najveći problem je stvoriti novu generaciju poljoprivrednika koja će moći održavati i pokrenuti agrobiznis. (Nađ, 2015a)

Kada govorimo o odlasku mladih i žena sa sela u Hrvatskoj, potrebno je navesti kako su brojna istraživanja koja ukazuju na razloge odlaska mladih. Među najvažnijim se ističu:

- Loša kvaliteta života (nedostupnost usluga i infrastrukture)
- Visoki troškovi poljoprivredne proizvodnje, nemogućnost plasmana proizvoda te ovisnost o posrednicima
- Slaba dostupnost socijalnih i kulturnih sadržaja
- Propali pokušaji doprinosa lokalnoj zajednici
- Nedostatak prilika za realizaciju vlastitih poslovnih ambicija
- Prevladavanje niže plaćenih radnih mjesta u primarnim sektorima
- Velik nerazmjer između zanimanja za koja se mladi školuju i ponude radnih mjesta u ruralnim područjima

Istraživanja usmjerena prema ženama ukazuju na sljedeće probleme s kojima se susreću:

- Niskospecijaliziran i neevidentiran rad (briga oko kućanstva, djece, usjeva) za koji odvajaju više vremena od muškaraca
- Nisu upraviteljice poljoprivrednih gospodarstava
- Ne sudjeluju u donošenju ekonomskih odluka o gospodarstvu
- Izloženost obiteljskom nasilju i neinformiranost o postojanju ženskih udruga
- Nedostupnost informacija

Promatranjem i intervjuiranjem članova i partnera mreže WECF te analizom primjera dobre prakse, vidljiva su moguća rješenja koja se mogu primijeniti kako na ostala ruralna područja tako i na cjelokupnu Hrvatsku. Rješenja se nude kroz edukaciju stanovništva o mogućnostima osobne produktivnosti. Putem raznih radionica i treninga osobama se pružaju potrebne informacije kako bi se upoznali s ciljevima projekta te demonstracije putem kojih se izvode potrebni radovi. Time se utječe na zadržavanje stanovništva te im se pruža mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda kroz ekološke i održive načine proizvodnje.

Primjeri dobre prakse se mogu pronaći i u Hrvatskoj. Ono što je potrebno je veća angažiranost lokalnog stanovništva, ali i jedinica lokalne samouprave koje trebaju oslušivati potrebe stanovništva i uključiti ga u procese donošenja odluka.

U skladu s LEADER pristupom EU i načelom, kreiranje politika treba krenuti odozdo, tj. iz same zajednice. Svaka lokalna zajednica je svjesna problema s kojima se susreće i zasigurno ima prijedloge njihova rješenja. Lokalne vlasti su vjerojatno u procesu pridruživanja EU i povlačenju sredstava iz prepristupnih fondova shvatile koliko je takav "bottom-up" pristup bitan. Pitanje je na koji način uključiti stanovnike u proces kreiranja politika. Pošto su u ovom radu promatrani mladi i žene, jedan od prikladnih načina su sigurno društvene mreže. Objavljivanje termina javnih rasprava oko bitnih tema i uvažavanje komentara sa službenih profila mogu lokalnu vlast približiti stanovnicima. Nakon što su se definirali ciljevi, odnosno utvrdili problemi i njihova rješenja, te ustanovile mjere (načini ostvarivanja ciljeva), često zaboravljen korak je određivanje indikatora i mjerenje učinaka. Postavljanje što konkretnijih ciljeva, olakšava definiranje indikatora i mjerenje učinaka. Mjerenje učinaka, tj. evaluacija se u Hrvatskoj često zanemaruje i vezana je uglavnom uz zahtjeve Europske komisije. Evaluacija je i kraj i početak procesa kreiranja politika. Ukoliko se u zadanom vremenskom razdoblju određeni cilj nije ostvario, informacije dobivene evaluacijom će poslužiti kao ishodišna točka definiranja novog cilja.

Strateški dokumenti razvoja socijalnih usluga često nisu utemeljeni na analizi potreba, a pogotovo nedostaje rodna analiza na osnovu koje bi bili definirani prioriteti, oblikovane mjere i osigurana odgovarajuća proračunska sredstva te razvijene socijalne usluge u zajednici. Sustav socijalne zaštite oslanja se uglavnom na instrumente kao što su naknade nezaposlenima i pomoć za uzdržavanje, a manje se pozornosti obraća na aktivne programe politike zapošljavanja kojima se sprječava dugotrajna nezaposlenost i siromaštvo i što bi omogućilo većem broju ljudi pronalazak odgovarajućih poslova. Djelotvorne strategije

poticanja uključivanja na tržište rada trebaju uključiti i širok spektar umrežavanja s relevantnim čimbenicima na svim razinama. Jedinice lokalne i regionalne samouprave trebaju usvojiti, provoditi i pratiti provođenje strateških dokumenata utemeljenih na rodnoj analizi potreba za socijalnim uslugama u zajednicama. U rješavanje socijalnih pitanja potrebno je, osim državnog i javnog sektora, uključivanje privatnog sektora i nevladinih organizacija koje imaju znanja i resurse i mogu razvijati programe namijenjene marginaliziranim grupama, skupinama s otežanim pristupom tržištu rada (Centar za podršku i razvoj civilnog društva DELFIN, 2015).

Lokalne zajednice nisu inertne. istraživanja su pokazala kako mladi imaju volje za promjenama (Žutinić, Bokan, 2008), ali lokalne vlasti nemaju sluha za te promjene. Nužnu promjenu takvog pristupa sigurno mogu potaknuti "nova pravila igre" koja nameće EU i koja veliki naglasak stavljaju na lokalnu zajednicu i uvažavanje njihovih potreba. Jedan od koraka je i zasigurno i Ruralni parlament, na kojem su sudjelovali i političari.

7. POPIS LITERATURE

1. Brkić, S., i Žutinić, Đ. (1993). Socijalna reprodukcija seljačkih gospodarstava u zagrebačkoj subregiji. Sociologija sela, 31(3/4), 153.-164.
2. Brkić, S., i Žutinić, Đ. (1994). Odnos mladih u selu prema obrazovanju poljoprivrednika. Sociologija sela, 32(3/4), 165.-174.
3. Centar za podršku i razvoj civilnog društva DELFIN, (2015); Aktivno za socijalnu sigurnost i jednake mogućnosti u svijetu rada, dostupno na: <http://delfin-pakrac.com/> . Pristupljeno 25. listopada 2015.
4. Državni zavod za statistiku (DZS), (2003), Popis poljoprivrede 2003, Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>. Pristupljeno 25. kolovoza 2015.
5. Državni zavod za statistiku (DZS), (2011) Popis stanovništva 2011, Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>. Pristupljeno 27. kolovoza 2015.
6. Franić R., Kumrić O.; (2009), Agrarna i ruralna politika 1, interna skripta, Agronomski fakultet, Zagreb. Pristupljeno 5. rujna 2015.
7. Galić, B. (2011); Žene i rad u suvremenom društvu – značaj “orodnjenog” rada, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/> . Pristupljeno 25. listopada 2015.
8. Howlett, M., Ramesh, M., Perl, A. (2009): Studying Public Policy: Policy Cycles & Policy Subsystems. Third Edition. Ontario: Oxford University Press
9. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, (2015), Pobjednici natječaja za najbolji primjer dobre prakse i naj-ideju zapošljavanja mladih u ruralnom području. dostupno na: <http://www.hmrr.hr/>. Pristupljeno 23. srpnja 2015.
10. Hrvatski ruralni parlament, (2015), Deklaracija 1. Hrvatskog ruralnog parlamenta. Dostupno na: <http://ruralniparlament.com/> . Pristupljeno 8. rujna 2015.
11. Ilak Peršurić, A., i Žutinić, Đ. (2011). Ekonomski položaj žena na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu. Sociologija i prostor, 49(2), 121-135.
12. Ljubaj T., Franić R., Njavro M., (2012); Socioekonomske promjene u ruralnom području Istarske županije. Agronomski glasnik, 74(1), str. 31.-50.. Pristupljeno 7. rujna 2015.
13. Ministarstvo poljoprivrede (2014), Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. Dostupno na: <http://www.mps.hr/> . Pristupljeno: 9. srpnja 2015.
14. Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, (2011), 101 pitanje za ženu iz ruralnih područja. Dostupno na: <http://www.ured-ravnopravnost.hr/> . Pristupljeno 9. srpnja 2015.

15. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (2012): Evaluacijska strategija za europske strukturne instrumente, dostupno na: <http://www.esf.hr/> . Pristupljeno 15. listopada 2015.
16. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014), Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine, dostupno na: <http://www.mspm.hr/> . Pristupljeno 26. listopada 2015.
17. Mreža mladih Hrvatske (2009), Politika za mlade – hrvatska i europska praksa, dostupno na: <http://www.mmh.hr/> . Pristupljeno 26. listopada 2015.
18. Nađ, I., (2015a), Koliko su "mladi" poljoprivrednici EU?. Dostupno na: <http://www.agroklub.com/> . Pristupljeno 22. srpnja 2015.
19. Nađ, I., (2015b), Povorka starih zanata u Svetom Martinu na Muri. Dostupno na: <http://www.agroklub.com/> . Pristupljeno 8. rujna 2015.
20. Odnosi u obitelji i društvena nejednakost, (2012.), dostupno na: <http://selo.hr/> . Pristupljeno 26. srpnja 2015.
21. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) (2011): OECD Regional Typology. Dostupno na: http://www.oecd.org/gov/regional-policy/OECD_regional_typology_Nov2012.pdf . Pristupljeno: 4. srpnja 2015.
22. Paleta suvenira, (2015.), dostupno na: <http://www.paleta-suvenira.hr/> . Pristupljeno 16. studenog 2015.
23. Petak, Z. (2007): Europeization and policy-making in the national context: The work of policy in Croatia. Politička misao 43(5), 61.-75.
24. Program rada Savjeta mladih grada Dugog Sela za 2015.godinu (2015), dostupno na: <http://dugoselo.hr/savjetmladih/> . Pristupljeno 16. studenog 2015.
25. Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova (2011), Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011. – 2015., dostupno na: <http://www.ured-ravnopravnost.hr/> . Pristupljeno 27. listopada 2015.
26. WECF (2012), EWA: Women Empowerment, dostupno na: <http://www.wecf.eu/> . Pristupljeno 10. srpnja 2015.
27. WECF, (2011), Building local capacity for domestic solar heating, hot water and insulation for rural and remote areas in the EEC region. Dostupno na: <http://www.wecf.eu/> . Pristupljeno 4. srpnja 2015.
28. WECF, (2015a): Službene stranice. Dostupno na: <http://www.wecf.eu/english/about-wecf/> . Pristupljeno: 4. srpnja 2015.

29. WECF, (2015b), Reducing chemicals and contamination of drinking water sources in rural communities in Bosnia-Herzegovina, FYR Macedonia and Albania. Dostupno na: <http://www.wecf.eu/> . Pristupljeno 17. srpnja 2015.
30. Žutinić, Đ., i Bokan, N. (2008). Village - Free Choice or Destiny for the Rural Youth (a study on the rural community of Vođinci). Sociologija i prostor, 46(2), 143.-160.
31. Žutinić, Đ., Kovačić, D., Grgić, I., Markovina, J. (2010): Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina. Društvena istraživanja, 19(1-2), 137.-159.

8. O AUTORICI

Autorica ovog rada, Klara Majdandžić, je rođena 10. rujna 1991. godine u Banja Luci, Bosna i Hercegovina. Osnovno i srednje obrazovanje je stekla u Dugom Selu, Republika Hrvatska. Nakon završene opće gimnazije, 2010. godine upisuje Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, smjer Agrarne ekonomike. Status Sveučilišne prvostupnice inženjerke (univ. bacc. ing. agr.) agrarne ekonomike stječe 2013. godine. Diplomski studij smjera Agrobiznis i ruralni razvitak upisuje 2013. Tijekom posljednje godine studiranja, prijavljuje se na natječaj za stručnu praksu putem Erasmus+ programa koju obavlja pet mjeseci u Münchenu, Njemačka, unutar organizacije WECF - Women in Europe for a Common Future (2015.).